

Az ünnepi légkörben tartott est aligha kíván részletező-szakmai kritikát – azt azonban észre kellett venni, hogy a szünet után mintha kiüresedett volna az a kettős töltés, ami az első részt tendenciájában jellemezte. Legfeljebb bombasztikusnak mondható az a hatásvadász attitűd, mellyel a dirigens e műhöz közeledett. Aligha teremtett élő kapcsolatot az előadókkal (noha a tételek között rendszeresen látványosan szemügyre vette csapatát). Mintha nem befolyásolná a hangzás, végigtornázta a koreográfiát, melyet megvalósítandó feladatként – szerencsénkre – nem mindig vett készpénznek a zenekar. „Csak” a személység, a mélységek és magasságok hiányoztak, olyasmik, amiket éppen az

olasz dirigens-óriás, Arturo Toscanini egyedülálló teljesítményének köszönhetően meggyőződéssel vallunk a mű sajátjaként. (Lendvai Ernő „Toscanini és Beethoven” című könyvének jóvoltából nyilvánvaló, hogy a karmester értő kottaolvasása, annak hangzássá realizálása azt eredményezi, hogy többet, lényegibbet tudunk meg valamely kompozícióról.) Mostani „élményeink” nem adtak többet, mint ha a hallgató emlékezetből átismételné e közismertnek mondható kompozíciót.

A korábbi műsorszámok előadása nyilvánvalóvá tette: ezúttal aligha a zenekarban kell keresnünk a hibát. Kiváló példa ez arra, hogy lám, hányféle buktatója lehet még a jó diszpozícióban játszó együt-

tesnek is, egy népszerű, szinte eleve nagy sikerre számító kompozícióval is.

Ugyancsak elszomorító lenne, ha az ünnepi koncert esetében mellékesnek tekinthetnénk a konkrét műsort. Ezúttal sajnos plakát lett a freskósorozatból. Furcsa következtetésre adna okot a műsorszámok előadásának csökkenő színvonala, a kompozíciók értékére vonatkoztatva, mert legtöbbször a nyitószám interpretációját értékelhettük – hála Kovács Jánosnak. A színvonalasan megszólaltatott nyitány akár vissza is kerülhetne a zenei köztudatba – míg abban csak reménykedünk, hogy ily módon nem marad Saccani repertoárján Beethoven: VII. szimfóniája.

Fittler Katalin

KÖNYVKRITIKA

H. C. Robbins Landon: 1791 Mozart utolsó éve

Amikor nagy érdeklődéssel a kezembe vettem H. C. Robbins Mozart-könyvét, aligha gondoltam, hogy hamarosan a hazai zenetörténetírás apológétájának érezhetem magam. Márpedig ez történt. Miközben olvastam, mindinkább megerősödött az a véleményem, miszerint irigylésre méltó a magyar zenebarátok helyzete (ki tudja, mióta).

A felszabadulást követő időszakról kezdve, a zenei népművelés szükségességének felismerésével, egymást követték a magyar nyelvű zenei tárgyú könyvek, áttekintő-összefoglaló jellegűek és monográfiák. Olyan nagyságok, elismert tudósok vállalkoztak ismeretterjesztésre, mint például Szabolcsi Bence, Ujfalussy József, Bartha Dénes – s példájukat követve növendékeik, az '50-es évektől a Zeneakadémián működő zenetudományi tanszak első fecskéi. Részt vállaltak e munkában azok a művész-kollégák is, akik nem zenetörténészek készültek, de érdeklődésüknek és ügyesretüknek köszönhetően máig nélkülözhetetlen olvasnivalóval gazdagították a monográfiasorozatot (Szöllösy András, Petrovics Emil). Fordítottak, kivonatoltak, írtak.

A magyar nyelvű alapirodalom: nélkülözhetetlen, ám a szakma számára alapvető jelentőségű az idegennyelvű, gyakran részproblémákkal, speciális szempontokkal-kérdésekkel foglalkozó nemzetközi publi-

kációk ismerete. Az időközben megváltozott helyzet olyan kívánalmakat is támaszt, hogy a közérdekű kutatói eredmények a nagyközönséghez is jussanak el. (Teljességében, koncepciózusán, sajnos mindmáig megoldatlan ez a feladat.)

Napjainkban, amikor az információszerzéshez épp a technikai fejlődés által kínált változatos lehetőségek szinte korlátlanok, nagy öröm kézbevenni (ráadásul magyarul, tehát széles körű olvasótáborra számítva) olyan könyvet, amit szinte eleve értékesnek tartunk. S ez az öröm voltaképp még akkor se csökken sokat, ha utóbb kiderül: túlzottak voltak elvárásaink.

Nem kell emberöltőnyi időnek eltelnie ahhoz, hogy jelentős mértékben változzon a beszélt nyelv; s a köznyelvi módosulás hatására néha elidegenedünk a régebbi (régies, fennkölt stb.) olvasnivalótól. Változik az élet tempója, ritmusa is, így gyakran türelmetlenül adatszerűségekre korlátozzuk a megszerzendő ismeretanyagot. Nem lehet tehát örökérvényűen aktuális olvasnivalóról gondoskodni – ráadásul azért sem, mert a közzétett kutatási részeredmények időről időre módosítják, más megvilágításba helyezik, átértékelik a korábbi összképet. Ezért is vártunk – Landon alapvető Haydn-publikációinak ismeretében – sokat e Mozart-könyvtől, ami végeredményben csalódást okozott. A borító hátoldalának

ígéretét (NB., Landon nem angol, hanem amerikai!) korántsem váltotta be:

„... korántsem zenetörténeti szakmunka csupán – noha annak is remekmű –, de egyszerűsége hiteles és aprólékos életrajz is, sőt élvezetes olvasmány nemcsak zenerajongóknak, de minden más olvasó számára is, akit érdekel a történelem, és a nagy művész mindennapjainak története, amiben ott kell rejtőznie a remekművek titkának is, ha ez végül mindig megfejtetlen marad is. Ez a regényszerűen izgalmas történelmi, zenetörténeti esszé bemutatja a zseni életét, a nagy művek keletkezésének körülményeit, és friss szemmel vizsgálja azt a sok legendát, amely Mozart utolsó életévét, házasságát és halálát övezi.”

A 220 oldalnyi kötet 13, jegyzetekkel gazdagon ellátott fejezetre tagolódik. Ahány fejezet, annyi kísérlet az ismeretlen (és kiszámíthatatlan) olvasó(k) megnyerésére. Néha már-már élőbeszédszerűen mesél, néha környezetrajzra, tájleírásra pazarolja a rendelkezésre álló helyet, máskor adatok vagy éppen idézetek tömkelegét zúdítja az olvasóra. Mindebből viszont ugyanaz derül ki, amit az előszóban ígért. Sajnos, az ott még szerénykedésnek tűnő mondatról („Vállalkozásom természetéből fakadóan ebben a könyvben egy kicsit felületesen bánok a zenével”) kiderül, hogy tökéletesen igaz. El kell viszont ismerni, hogy éppen

azáltal, hogy nem koncentráln szigorúan Mozarra, hanem részletezően foglalkozik földrajzi és társadalmi környezetével, eleven képeket fest. Tehát maga az 1791-es év, amely a címben szerepel, főszereplővé lép elő, akár Mozarttól függetlenül is (igaz, hogy ahogyan a személy esetében, úgy az évszám esetében is foglalkozik a „környezettel”, vagyis nemcsak térben, hanem időben is kiszélesíti az ábrázolnivalót).

A rövid fejezetek szinte önálló esszék. (I: Koronázás Frankfurtban, II: Bécs, Mozart városa, III: Hangversenyélet az osztrák fővárosban, IV: Tánczene az udvarnak, V: Új utak: a Stephanskirche karnagya, VI: A szakadkóművészség alkonya, VII: Rekviem falusi megrendelésre, VIII: Prágai utazás, IX: Koronázási napló, X: A varázsfuvola, XI: A végzetes betegség, XII: Legendák és elméletek, XIII: Konstanze védelmében)

Már a címek felsorolásából is kiderül, hogy nagy az átfedések lehetősége, s voltaképp ettől jelent összességében nehéz olvasmányt a könyv. Ugyanaz az adat, más összefüggésben, az egymástól távoli fejezetekben is felbukkanhat, tehát az általuk szerzett tudásanyagot szemléletesen úgy képzelhetjük el, mintha átlátszó papírra, fóliára lenne írva egy-egy fejezet, az események méretarányos időbeli elhelyezésével – s az egymásra rakott rétegek „összeolvassása” adná ki az összképet.

Ilyesmire viszont leginkább az vállalkozhat, aki szinte megtanulja a számokban-nevekben gazdag informatív anyagot. Nem kis feladat, amit tovább nehezít – s ez a magyar nyelvű kiadvány egyetlen legsúlyosabb hibája –, hogy semmilyen mutatót nem tartalmaz. Könnyebb lenne „összerakni” a kapott ismeretanyagot, ha egy-egy név korábbi előfordulásait visszakéreshetnénk, s az utalások, hivatkozások is eredményesebbek lennének. Nem lett volna haszontalan a tárgymutató sem, a Mozart-művekre vonatkozóan.

S ha már itt tartunk, ezúttal azért kell sajnálkozni a fordítás apró gondatlanságain, mert alapjában olvasmányos anyagot kínál Győri László munkája. Ilyen közegben kiugróbbak a döcögős-bonyolult mondatok, s még ha a magyarul korábban megjelent idézetek fordítását forrásnak is tekinti a fordító, joga s kötelessége lett volna szebbíteni ott, ahol érezte a gördülékenység hiányát. (Csak egy példát idéznék: „A magasabb társadalmi osztály, amely ezen túlmenően mérhetetlen vagyonnak birtokában is van, rendelkezik efféle műveltségi állapottal.” – 27. oldal. Ilyenkor aztán nem csoda, ha valaki nyakatekerten bonyolultnak gondolja a német nyelvet.)

A 21. oldal egymást követő két idézetét olvasva felvetődik a kérdés, tegeződött-e Haydn és Mozart. Állítólag életrajzírója, Griesinger magától Haydntól hallotta azt a mondatot, amit a londoni utazásra készülő mesternek mondott Mozart: „Nem bírod majd soká, és biztosan hamar visszajössz, mert nem vagy már fiatal.” Egy másik életrajzíró, Dies szerint általában „Papának” szólította idősebb pályatársát Mozart, aki arra utalt: „Őn semmiféle nagyvilági nevelésben nem részesült, és túl kevés nyelvet beszél”. Hát...

Egyszer viszont lankadt a fordítói figyelem, amikor „kulcs”-ot fordított „hangnem” helyett (139. oldal) – nem mentség, hogy e két fogalmat az angol egyazon szóval fejezi ki.

Landon könyvének számunkra kétségkívül az a legnagyobb értéke, hogy *későbbi* számos jelentős Mozart-könyvnél. Angol eredetije 1988-ban látott napvilágot, az előszó 1986-os dátuma és a szerző ismeretében állíthatjuk, hogy összegzi a korábbi kutatási részeredményeket, tehát ilyen szempontból (a következő átfogó publikáció megjelenéséig) naprakésznek tartható. Ugyanakkor teljességre nem törekedhet, nem sorolhat fel minden – később tévesnek bizonyult – feltételezést, hiszen akkor a korábbi kutatások zsákutcáit térképeznék fel. Mindazonáltal tudnia kell, hogy az ő munkája sem tartalmaz „végső igazságokat”. Landon tisztában is van ezzel, hiszen leggyakrabban úgy fogalmaz, hogy sejteti a későbbi módosítás/változtatás lehetőségét (a jelek szerint, láthatóan, feltehetően, bizonyosan, meglehetően, az a benyomásunk támadhat, minden okunk megvan rá, hogy feltételezzük, semmi jel nem utal arra – ezek és hasonlóak sűrűn előforduló fordulatok).

A szakmabelinek rendkívül hasznos a jegyzetanyag, amely állítások, vélekedések, idézetek, hivatkozások forrását tünteti fel, s ezáltal további (idegennyelvű) olvasnivalókat kínál. Vannak olyan folyóiratcikkek, amelyekről talán kizárólag innen értesülhetünk. Landon felkészültségét, a témában való elmélyülését példázza, hogy nyomtatásban meg sem jelent kutatásokról is tud (ld. 37. oldal 13. jegyzet). A jegyzetek tanúsága szerint az idézetek többsége másutt is megjelent; tehát nem a tények, adatok közzététele Landon elsődleges érdeme, hanem munkájának lényege ilyen esetekben éppen az idézetek kiválasztásában van, az egymásnak ellentmondó adatok esetében pedig állásfoglalásában, illetve abban, hogy mit közöl le egymás mellett az eltérő állításokat tartal-

mazó dokumentumok közül. Itt már számolni kell a kutató szubjektivitásával, az anyaggyűjtés tudományos munkája után következik a művészi szempont, az interpretáció. Landon érezhetően örömmel foglalkozik azokkal a naplókcal, feljegyzésekkel, útitjegyzetekkel, amelyeket a korábbi kutatók nem ismertek (nem ismerhettek), s ezek adatainak felhasználásától árnyaltabb Mozart-képet remél. Nyilvánvalóan nagy felelősséggel jár bármilyen állásfoglalás csakúgy, mint ha értelmezés nélkül ütközteti az ellentétes információkat. Érdekes, hogy megbízik a Beethoven-életrajzokból ismert Schindler szavahihetőségében, s túlzásait is érzelmileg megértően kezeli. Hisz az emlékek évekkal, néha évtizedekkel későbbi felidőzésének megbízhatóságában, jóllehet számos példát hoz fel arra, hogy már a kortársi beszámoló is megannyi téves állítást tartalmaznak.

Pontosodott-e vajon tudásunk az új adatok által? Talán – s közben óvatos hangsúlyeltolódások tanúi lehetünk, amikor körbejárja a Salieri elleni vád alaptalanságát, vagy tisztázni próbálja Konstanzt a – szerinte – elfogult véleményekkel szemben. Fontosnak tartja Landon ezt akkor is, ha az ilyen kérdések lényege nem mindig függ össze szervesen 1791-gyel, csakúgy, mint más rágalmak, híresztelések alaptalanságának bizonygatását.

Nem kis feladatra vállalkozott Landon, a Mozart „hanyatlásáról és bukásáról” szóló könyv megírásával. Éppen e szándék indokolja, hogy nem koncentráln a (frappáns) címben szereplő utolsó életévre. S mivel sok apró érdekességet megtudunk, lehetőség szerint le se tesszük a könyvet, amíg ki nem olvastuk. Még aki azzal a szándékkal vette kezébe a könyvet, hogy többet tudjon meg a késői Mozart-művekről, azon veszi észre magát, hogy úgy olvassa, mint az intimtásokat, szavahihető forrás(ok)ból származó pletykákat tartalmazó bestsellert. Nem annyira felkavarót, mint Hildesheimer munkája (volt a megjelenésekor), s nem is annyira a valóságától elrugaszkodót, mint az Amadeus; de mégis, egyértelműen személyes jellegűt.

Pedig Landon könyve igenis tartalmaz fontos zenei információkat is, csak éppen két sztori között könnyen átsiklik az ilyenmiken a figyelem (főként, ha nincs hozzá megfelelő mennyiségű hangzó élményanyag az olvasónak). Mozart pedig néz a címlapon, kifürkészhetetlen szándékkal, a kommersz Mozart-Kugelről ismert portréről. De legalább azt is megtudtuk, hogy Barbara Krafft festménye a bécsi Gesellschaft der Musikfreunde tulajdonában van.

Fittler Katalin